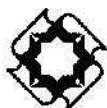


الگوی مطلوب فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام

سید حسین شرف الدین



انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری
دین و معنویت آل یاسین

فهرست مطالب

۹	 سخن ناشر
۱۱	 دیباچه
فصل اول: مفاهیم و نظریه‌ها	
۱۷	 درآمد
۲۱	 (۱) مفاهیم
۲۱	 یک (ک) فراغت
۲۶	 الف) کاربردهای مفهوم فراغت
۲۹	 ب) ویژگی‌های فراغت در چهار جهت
۳۱	 ج) گونه‌های مختلف گذران فراغت
۳۴	 دو) سرگرمی
۴۱	 سه) سایر مفاهیم مربوط
۴۶	 چهار) نیاز
۵۰	 پنج) کار
۵۱	 شش) کار و فراغت
۵۴	 (۲) گونه‌شناسی نظریه‌های فراغت
۵۵	 یک (ک) نظریه‌های انسان‌گرا
۵۹	 دو) نظریه‌های روان‌شناختی
۵۹	 الف) پیشینه طرح فراغت در نظریه‌های روان‌شناختی
۶۰	 ب) نظریه نیاز
۶۲	 ج) نظریه لذت‌جویی
۶۴	 د) نظریه‌های کارکردی روانی
۶۵	 اول) تخلیه هیجانات
۶۶	 دوم) رهایی‌یابی و جبران
۶۷	 سوم) غفلت‌زایی و سازگاری
۶۸	 چهارم) خود برون‌فکنی
۶۸	 پنجم) ارضای حسن آرزمان‌خواهی
۶۹	 ششم) تعالی‌یابی شبه‌مذهبی

۷۰	هفتم) کمال بخشی و هویت زایی
۷۲	هشتم) روان درمانی
۷۲	نهم) جانشین پذیری
۷۳	دهم) سایر کار کردها
۷۴	سه) نظریه های جامعه شناختی
۷۵	الف) نظریه های ساخت گرا
۷۶	اول) کاهش ساعات کار
۷۷	دوم) کاهش موقعیت کار
۸۰	سوم) وقوع برخی تحولات زمینه ای
۸۱	چهارم) ظهور برخی بحران های تمدنی
۸۵	ب) نظریه های ساز کردگرا
۸۶	اول) جامعه پذیری
۸۸	دوم) بسط و تقویت ارتباطات
۸۹	سوم) خلسه آفرینی و بی خستگی جمعی
۹۰	چهارم) داشتن کار کردهای نهادی
۹۲	پنجم) داشتن کار کردهای سیاسی
۹۲	ششم) سایر کار کردها
۹۳	ج) کژکار کردهای صنعت فراغت
۹۴	اول) کژکار کردهای فرهنگی - اجتماعی
۹۵	دوم) کژکار کردهای اقتصادی
۹۵	سوم) کژکار کردهای سیاسی
۹۶	د) نظریه کنش متقابل
۹۷	ه) نظریه های انتقادی
۱۰۰	چهار) نظریه های روان شناختی - اجتماعی
۱۰۱	پنج) نظریه های هنجاری
۱۰۳	شش) نظریه های فراغت زنان
۱۰۷	نتیجه گیری

فصل دوم: اسلام و فراغت و تفریح

۱۱۱	درآمد
۱۱۱	۱) اسلام و فراغت و تفریح
۱۱۷	۲) جایگاه فراغت در زیست جهان مؤمنانه
۱۲۲	۳) مبنای هنجاری فراغت و تفریح
۱۲۸	۴) مفروضات نظری الگوی هنجاری فراغت و تفریح

۱۳۰	۵) فراغت و تفریح در آیات و روایات
۱۳۰	یک) ادله ترغیبی و تجویزی
۱۳۰	الف) اصل داشتن فراغت
۱۳۱	ب) مذمت کار و تلاش بی‌وقفه
۱۳۲	ج) کمیت فراغت
۱۳۲	د) نحوه استفاده از فراغت
۱۳۴	ه) تقسیم اوقات
۱۳۶	و) ترغیب صریح به اشتغالات فراغتی
۱۴۰	ز) ترغیب ضمنی به اشتغالات فراغتی
۱۴۵	ح) سیره عملی معرمان (ع)
۱۴۷	دو) ادله تحذیری و تنزیهی
۱۴۷	الف) برحذر داشتن از اشتغالات فراغتی
۱۵۰	ب) مذمت اشتغال به امور غیرتفریحی
۱۵۵	ج) آثار منفی اشتغالات فراغتی
۱۵۷	د) مذمت زیاده‌روی در اشتغالات فراغتی
۱۶۰	ه) برحذر داشتن از برخی منابع حصول سودی
۱۶۱	نتیجه‌گیری

فصل سوم: اسلام، فراغت و تفریح

۱۶۵	درآمد
۱۶۵	۱) فراغت و تفریح در فتاوی فقهی
۱۶۷	۲) فراغت و تفریح در اندیشه متفکران مسلمان
۱۶۸	یک) ابونصر فارابی
۱۶۹	دو) اخوان الصفا
۱۷۰	سه) جلال‌الدین بلخی
۱۷۱	چهار) امام محمد غزالی
۱۷۲	پنج) محمد علی لاهیجی
۱۷۴	شش) فاضل گروسی
۱۷۵	هفت) محمد قطب
۱۷۵	هشت) احمد شلبی
۱۷۶	نه) محمد حسین فضل‌الله
۱۷۷	ده) مرتضی مطهری
۱۷۷	یازده) محمد حسین بهشتی
۱۷۸	دوازده) علی حسینی خامنه‌ای

۱۸۰	سیزده) محمد هادی معرفت
۱۸۱	چهارده) محمد تقی جعفری
۱۸۱	پانزده) ناصر مکارم شیرازی
۱۸۲	شانزده) محمد ابراهیم جناتی
۱۸۳	هفده) محمد تقی مصباح یزدی
۱۸۴	هجده) سید کاظم حائری
۱۸۵	نوزده) حمید پارسانیا
۱۸۵	۳) ملاک‌های مستفاد از یافته‌های دین پژوهان
۱۸۸	۴) سیره عملی علمای اسلام
۱۹۰	۵) سیره عملی متشرعان
۱۹۶	۶) فراغت و تفریح در اسناد رسمی نظام اسلامی
۲۰۰	نتیجه‌گیری

فصل چهارم: جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۲۱۱	۱) چالش‌های موجود در سارن‌دهم اوقات فراغت در ایران
۲۱۱	یک) چالش‌های نظری و رویکردی
۲۱۱	دو) چالش‌های فرهنگی و اجتماعی
۲۱۲	سه) چالش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت گذران اوقات فراغت
۲۱۳	۲) توصیه‌ها و پیشنهادها به مدیران فرهنگی
۲۱۶	۳) پیوست‌ها
۲۱۶	پیوست نخست) مبنای حقوقی فراغت
۲۲۰	پیوست دوم) مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۲۴	پیوست سوم) پیشینه و ادبیات پژوهشی موضوع
۲۲۴	الف) کتاب‌ها
۲۲۷	ب) مقالات
۲۳۰	ج) پایان‌نامه‌ها
۲۳۱	پیوست چهارم) موضوعات پیشنهادی برای مطالعه و پژوهش
۲۳۳	کتابنامه

سخن ناشر

مفهوم سبک زندگی از جمله مفاهیم جدیدی است که در حوزه جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و مطالعات فرهنگی به کار رفته است. اصطلاح سبک زندگی پیوندی نزدیک با مفاهیمی نظیر فرهنگ، شخصیت، سلیقه، سنت، مد، مادیاری، دکوراسیون و رسانه‌های ارتباط جمعی دارد.

سبک زندگی ناظر به رفتار انسان است. امروزه دو رویکرد کلی در ارتباط با سبک زندگی وجود دارد؛ رویکرد جامعه‌شناسانه که بیشتر تحت تأثیر ماکس وبر است و نیز رویکرد روان‌شناسانه که متأثر از آدلر می‌باشد. سبک زندگی یا نحو زیستن به مجموعه‌های از الگوهای رفتاری نسبتاً پایدار اطلاق می‌گردد که از بینش‌ها و ارزش‌های آدمیار متأثر بوده و در رفتار به صورت عینی متجلی می‌شود. هرگاه انسان می‌خورد یا می‌آشامد از الگوی خاصی پیروی می‌کند و هرگاه آدمی پوششی را برمی‌گزیند الگوی خاصی را انتخاب کرده است. این الگوهای رفتاری سبک زندگی آدمی را شکل می‌دهند.

دین به گونه‌های مختلف می‌تواند در سبک زندگی انسان‌ها تأثیرگذار باشد؛ دین حاوی آگاهی‌ها، بینش‌ها و نگرش‌های اصلی است که در سبک زندگی انسان‌ها نقش آفرین است. دین شناخت‌ها و نگرش‌های اصلی را در ارتباط با خدا، جهان بیگانه انسان به آدمی می‌دهد تا از این طریق بتواند تصاویر روشن از جهان پیرامون و خویشن داشته باشد. این مجموعه ارزش‌ها و هنجارها را در اختیار انسان قرار می‌دهد تا به وی کمک کند الگوی مناسب برای زندگی بیابد، رفتارهایش را تنظیم کند و مدلی برای کنش‌ها و شیوه‌های زیستن پیدا کند.

سالیانی است که رهبر حکیم و فرزانه انقلاب با دوراندیشی و نگاه راهبردی خویش، موضوع سبک زندگی را به گفتمانی در فضای عمومی جامعه و به‌ویژه محافل علمی و فرهنگی تبدیل نموده‌اند. مسأله سبک زندگی تا بدان اندازه اهمیت دارد که می‌تواند جنبه نرم افزاری تمدن اسلامی باشد؛ ضمن آنکه از مهم‌ترین نیازهای جامعه می‌باشد.

پدیده فراغت همچون سایر پدیده‌های طبیعی، فرهنگی و اجتماعی زندگی بشر، به دلیل درآمیختگی و حضور در ابعاد مختلف حیات فردی و اجتماعی، و به‌خصوص با توجه به فربهی روزافزون آن و تبدیل شدن به یک نیاز کانونی، ساخت‌های زیستی آدمی را در معرض دگرگونی بی‌سابقه‌ای قرار

داده است.

کتاب «الگوی مطلوب فراغت و تفریح» شامل مباحثی نظیر مفهوم‌شناسی، گونه‌شناسی نظریه‌ها، بررسی منابع اصلی و ثانوی اسلامی در خصوص موضوع فراغت و تفریح، چالش‌های موجود در سازمان‌دهی اوقات فراغت در ایران و برنامه‌ریزی و مدیریت گذران اوقات فراغت، می‌باشد. پژوهش حاضر می‌کوشد با بهره‌مندی از گردآوری اطلاعات اسنادی و تحلیل عقلی، بایدها و نبایدها و قواعد عام‌هنجاری ناظر به حوزه فراغت و تفریح را با رویکرد اسلامی، بیان نماید. تحقیق حاضر به همت دانشمند گرانمایه جناب آقای سیدحسین شرف‌الدین به رشته تحریر درآمده است. امید آن که این اثر در راستای تبیین مسأله فراغت و تفریح بر اساس آموزه‌های اسلامی و با رویکرد سبک‌زندگی نقش خود را ایفا کند.

مؤسسه فرهنگی هنری دین و معنویت آل یاسین

www.ketab.ir

فراغت به عنوان ظرف زمانی فارغ از هر نوع فعالیت و مأموریت الزامی و متعین، بخشی از فرصت زمانی و سرمایه وقتی نامعین و سبک هر فرد است که معمولاً به تبع وضعیت‌ها و موقعیت‌های مختلف شخصی، شرایط و امکانات و فرصت‌ها محدودیت‌های محیطی پوشش می‌یابد. کمیت این مقطع و نحوه بهره‌برداری از آن همواره - به‌ویژه در اقبال از تحولات ناشی از انقلاب صنعتی - به تبع کار و اشتغال رسمی و اجتناب‌ناپذیر فرد تعیین می‌شود.

این مقطع معمولاً به مجموعه‌ای از اشتغالات انبساطی، گزینشی، غیرانتفاعی، تفریحی و تفننی با هدف نشاط‌آفرینی، ملالت‌زدایی، تجدید قوا و کسب آموخته‌های ذهنی و جسمی بیشتر برای انجام هر چه بهتر کار و تلاش، تخصیص می‌یابد. تقارن ظرف و ظرفیت است شده تا واژه فراغت غالباً به دو معنای زمان فارغ از هر نوع وظیفه الزامی و مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و اشتغالات سرگرم‌کننده، تفریحی و تفننی (با ویژگی‌ها و مختصات معین) که معمولاً در این ظرف زمانی مورد توجه قرار می‌گیرند، به کار رود.

«فراغت» چه به عنوان ظرف زمانی و چه مظهر ظرفیت‌های تفننی آن، به دلیل تنوع ابعاد از زوایای مختلفی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته یا سزاوار بررسی است. از جمله این ابعاد توجه به قواعد، معیارها، هنجارها، دستورالعمل‌ها و مقرراتی است که با الهام از منابع معتبر فرهنگی و اجتماعی استنتاج و در قالب منشورهایی خاص، رفتار کنش‌گران را در مقام عمل و ارضای این نیاز، هدایت و راهبری می‌کند.

ادیان الهی از جمله اسلام به اقتضای جایگاه ارزشی، ظرفیت‌های آموزه‌ای، رسالت و مأموریت، به این بخش یعنی جنبه‌های ارزشی، هنجاری، توصیه‌ای و تجویزی موضوع فراغت و ملزومات آن، عطف توجه جدی کرده و به تبع رسالت کلان خویش در هدایت و ارشاد بشر به سعادت و کمال غایی، توصیه‌ها و رهنمودهای حکیمانه‌ای درباره نحوه بهره‌گیری از لحظات معدود و گذرای عمر از

جمله فرصت‌های فراغتی، فراروی بشر نهاده‌اند.

این نوشتار در صدد است تا اصول کلی و قواعد عام هنجاری ناظر به این حوزه را با رویکردی درون‌متنی از منابع اسلامی استنباط کند. از این رو، سؤال اصلی این است که: الگوی مطلوب گذران فراغت از دید اسلام به مثابه یک دین، چیست؟ به بیان دیگر، باید‌ها و نبایدهای اسلام مشخصاً با رویکرد فقهی و اخلاقی، در حوزه فراغت (نحوه گذران فرصت‌های فراغتی یا اشتغال به فعالیت‌های فراغتی و تفریحی) کدام‌اند؟ روش مطالعه در بخش گردآوری اطلاعات اسنادی و در بخش تحلیل و اثبات مدعا، تفهیمی، عقلی و استنباطی است.

نوشتار حاضر متضمن چهار فصل است: فصل اول به مفاهیم و نظریه‌ها؛ فصل دوم به فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام (بررسی منابع اصلی و اولی یعنی آیات و روایات)؛ فصل سوم به فراغت و تفریح از دیدگاه اسلام (بررسی منابع ثانوی و مکمل) و فصل چهارم به جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات اختصاصی است. برخی اطلاعات تکمیلی نیز در پایان به‌عنوان پیوست ضمیمه شده است.